

Výskum kultúrneho a spoločenského profilu obyvateľstva na Slovensku a jeho odrazu vo výchove dospelých

PAVEL PAŠKA

Výskumný ústav kultúry a verejnej mienky,
Bratislava

Výskum kultúrneho a spoločenského profilu obyvateľstva na Slovensku je súčasťou výskumu *Formovanie človeka v socialistickej spoločnosti*.

Pod pojmom „kultúrny a spoločenský profil“ rozumieme zložitý formotvorný proces v živote našich občanov — osobitne skúmaný v priemyselnom, dedinskom a mestskom prostredí — proces, prebiehajúci na širokej báze socialistických premien na Slovensku a odrkadľujúci sa vo zvyšovaní ideovej, kultúrnej, vzdelanostnej a kultúrno-spoločenskej sféry života dospelých občanov. Nerozlučnou a imanentnou súčasťou tohto profilu je proces výchovno-vzdelávací, pedagogicko-psychologický, ktorý nám odhaľuje nové vzťahy ľudí k vzdelaniu a poznaniu, nové možnosti celoživotného integrovaného vzdelávania, ale aj nové problémy, ktoré sú odrazom uvedených premien v našej vyspelej socialistickej spoločnosti.

Dejiny revolučného robotníckeho hnutia v našej vlasti a predovšetkým závery XIV. zjazdu KSČ poskytujú nepreberné množstvo dôkazov o tom, že nik iný tak dôsledne a čestne neprebojoval právo pracujúcich na kultúru a vzdelanie ako Komunistická strana Československa a nikdy predtým nemali naši občania také možnosti kultúrnej a spoločenskej sebarealizácie — ako dnes, keď naša spoločnosť naplňuje skutkami krásnu demokratickú zásadu J. A. Komenského, že každý človek má právo na vzdelanie. Všetky výsledky a parametre nášho výskumu sú toho presvedčivým dôkazom. Pohľad na prudký rozvoj hmotnej a duchovnej kultúry obyvateľov Slovenska, ktorý sa odohráva v úzkom bratskom spojení a pomoci českého národa a v internacionálnej spolupráci bratských socialistických krajín, je o to charakteristickejší, že sa rozvíja v podmienkach postupujúcej socialistickej industrializácie krajiny, ktorej dôsledky sa blahodárne preja-

vujú nielen v priemysle, v technike, v poľnohospodárstve, ale aj v zmene životného štýlu, v úrovni tvorivej i sprostredkovanej kultúry, výchovy a vzdelania občanov.

Výskum poukázal na stále sa prehĺbujúce väzby medzi vzdelávajúcou a kultúrnou sebarealizáciou človeka a voľným časom. Vzdelanostná úroveň občanov vystupuje aj ako spoluproducent voľného času a ako barometer jeho efektívneho využitia. U ľudí iba so základným vzdelaním je táto aktivita vo voľnom čase podstatne nižšia, než u ľudí so stredným alebo vyšším odborným vzdelaním.

V tejto súvislosti sme mali možnosť konfrontovať napríklad časový rozpočet dedinského obyvateľstva na Slovensku z roku 1961 so stavom v roku 1971, teda jeho desaťročný trend. Kým pred 10 rokmi pracovali družstevníci v šesťdennom pracovnom týždni priemerne 11,4 hodín denne a robotníci 10,9 hodín denne, skrátil sa odtedy pracovný čas družstevníkov o 3,8 hodín a robotníkov o 3,5 hodín denne. Tento nesporný úspech je výrazným ukazovateľom rastu životnej úrovne nášho dedinského obyvateľstva v podmienkach socialistického rozvoja nášho poľnohospodárstva.

Dnes majú naši družstevníci v pracovných dňoch priemerne o pol hodiny viac, robotníci takmer o trištvrte hodiny viac voľného času ako pred desiatimi rokmi. Nielen to. Uvedené premeny spôsobujú, že podstatne vzrástla hmotná kultúra obyvateľov slovenských dedín natoľko, že ďaleko prevyšuje tempo rastu ich duchovnej kultúry a formovania ich nového životného štýlu.

Aj v skladbe aktivít a záujmov vo voľnom čase zisťujeme potešiteľné presuny, že totiž postupne klesá čas venovaný neplodným zvyklostiam a formalitám a zvyšuje sa čas na prehľbovanie vzdelania, na čítanie kníh a časopisov, na sledovanie roz-

hlasu a televízie, na šport a turistiku. K podobným zisteniam dospeli v ZSSR aj akademik S. G. Strumilin, G. Prudenskij, ako aj niektorí bádatelia z ostatných bratských socialistických krajín.

Postoje k permanentnému vzdelávaniu dedinského obyvateľstva vyslovilo 2298 respondentov, z toho 70,5 % kladné, 5,4 % záporné a nevyhranených postojov 24,1 %. Frekvencia kladných postojov k permanentnému vzdelávaniu sa ukazuje ako veľmi priaznivá a s rastom vzdelania počet kladných postojov stúpa, nevyhranených klesá. Napr. osoby s neúplným základným vzdelaním vyslovili svoj kladný postoj k vzdelaniu v 48 %, kým osoby s úplným stredoškolským vzdelaním až v 85 %. Tento jav názorne potvrdzuje správnosť úsilia našej spoločnosti pri vytváraní optimálnych podmienok a možností, aby si občania získali základné vzdelanie ako nevyhnutný fundamentálny predpoklad v ich ďalšom napredovaní a spoločenskom uplatnení.

Požiadavka poznávať postoje k permanentnému vzdelávaniu občanov je rovnako dôležitá ako poznávanie intenzity a účelnosti vzdelávacích potrieb a záujmov. Vyžaduje nevyhnutný anamnestický postup, zisťovanie podmienok pre stanovenie pedagogicko-psychologickej diagnózy a v konečnej fáze ich cieľavedomé využitie v relácii celého výchovno-vzdelávacieho procesu.¹

Z celkového počtu skúmaných osôb sa permanentne vzdeláva takmer 50 %, z toho tretina sa vzdeláva individuálne (mimo vzdelávacích sústav). Zo vzdelávacích sústav je v poradí na prvom mieste školská, na druhom podniková a na treťom mimoškolská sústava. V priemyselnom prostredí sa toto poradie mení v prospech podnikovej vzdelávacej sústavy.

Komparácia uvedených spôsobov vzdelávania v jednotlivých vekových skupinách ukazuje, že najvyšší podiel na vzdelávaní pripadá na ľudí v mladšom veku (do 25 rokov), čo sa najmarkantnejšie prejavuje práve v účasti na školskej vzdelávacej sústave. Súvisí to, pochopiteľne, s prípravou mladšej dospelšej generácie na jej budúce

spoločenské uplatnenie. Ani vo vekových kategóriách vyššieho produktívneho veku (25–50 rokov) neprestáva záujem o vzdelanie, pravda realizuje sa v diferencovanejších vzťahoch k vzdelaniu, na pozadí rozličných determinantov osobných a predovšetkým celospoločenských.

Tieto a ďalšie aspekty výchovy a vzdelávania dospelých sú neoddeliteľné od skúmania celistvého kultúrneho profilu občanov ako zložitého interdisciplinárneho javu. Vyžadujú rozpracúvanie nielen pedagogicko-psychologických metód, ale aj prístupov sociálno-psychologických, sociologických, estetických, kulturologických, ekonomických, vedecko-informačných a ďalších, ktoré sú čoraz viac potrebné k riešeniu problematiky kultúrneho života ľudí v epoche vyspelej socialistickej spoločnosti.

Niet u nás takého miesta, takého spoločenského javu, takého spoločenského procesu, kde by sa nevytváral nový človek s celkom novou mravnou tvárnosťou. Preto sme vo výskume sledovali rôzne funkčné vzťahy a väzby medzi jednotlivými aktivitami, motiváciami a záujmami našich občanov, ako aj vzťahy medzi rôznymi subsystémami kultúry. Sústava masových komunikácií a sústava miestnej kultúry predstavujú najvýraznejšie subsystémy, ktorými prúdia informácie a hodnoty kultúry. Obidve inštitucionálne sféry majú tak svoju problematiku ideovú, funkčnú, programovú a metodickú, ako aj problematiku spoločnú, ktorá je daná tým, že v socializme obidve realizujú v podstate zhodné spoločensko-výchovné a ideologické ciele, i keď rôznymi spôsobmi a formami. Preto obidve sféry by mali formovať svoje vzájomné vzťahy na princípe čo najužšej spolupráce.²

Z uvedeného vyplýva, že do kultúry zahrňujeme aj jej rozširovanie, aj jej stránku poznávaciu, výchovnú a vzdelávaciu. Len vďaka uplatňovaniu spoločenskej funkcie kultúry môžeme analyzovať jej podiel na formovaní nového kultúrneho profilu socialistických ľudí, jej miesto v utváraní interpersonálnych vzťahov a socialistického životného štýlu našich občanov.

¹ *Kultúrny a spoločenský profil dedinského obyvateľstva na Slovensku*. Bratislava 1973, s. 59–60.

² *Tamtiež*, s. 15.